

Роль мотивації навчальної діяльності у розвитку комунікативних умінь учнів на уроках української мови

УДК 372.8:811.161.2

Галаєвська Людмила
молодший науковий співробітник
навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

На сучасному етапі розвитку мовної освіти дуже актуальним є розв'язання проблеми мотивації в процесі навчання. Її актуальність обумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування в учнів прийомів самостійного здобуття знань і пізнавальних інтересів, формування в них активної життєвої позиції.

Питання мотивації людської діяльності порушувалося у працях вітчизняних й зарубіжних психологів, починаючи з перших десятиріч ХХ ст. до сьогодення (К. Мадлен, А. Маслоу, Г. Мюррей, Г. Олпорт, Х. Хекхаузен, Р. Вайсман, П. Якобсон, Л. Занков, С. Занюк, Є. Ільїн, Д. Леонт'єв та ін.) Окремі дослідження в педагогічно-методичній науці присвячені інтрисивній мотивації як рушійній силі навчального процесу учнів (І. Вартанова, С. Занюк, І. Звягінцева, М. Лук'янова, А. Маркова, Є. Пасічник, Н. Хлопкова). Проте проблема значення мотивації все ще залишаються не визначеними.

Психологічна і педагогічна науки стверджують, що найбільш успішне навчання учнів здійснюється за умови їх позитивного ставлення до нього. Мотиви- це те, що спонукає людину до тієї чи іншої дії. Вони характеризують спрямованість діяльності, ставлення людини до неї. У навчанні велика роль належить як соціальним, так і пізнавальним мотивам. Мотиви пов'язані з віковими періодами розвитку дитини, мають як позитивні, так і негативні риси. Кожен шкільний вік характеризується домінуванням тих чи інших мотивів.

А. Маркова підкреслює, що «навчальна мотивація складається з низки спонукань (потреби і смисл навчання, його мотиви, цілі, емоції, інтереси), які постійно змінюються і вступають у зв'язки один з одним. Тому становлення мотивації – не просте зростання позитивного або послаблення негативного

ставлення до навчання, а складання структури мотиваційної сфери, спонукань, які входять до неї, поява нових, більш зрілих, інколи суперечливих відношень між ними» [4, с. 69-87]. Аналіз мотивації навчальної діяльності вимагає не лише визначення домінуючого мотиву, але й врахування всієї структури мотиваційної сфери людини.

У теорії мотивації, розробленої сучасними психологами, мотивами прийнято вважати саме опредмечену потребу. Автор психологічної концепції діяльності О.М. Леонтьєв зазначив, що будучи предметом діяльності, мотив може бути як предметним, так і ідеальним, але визначальним є те, що за ним міститься потреба, що він завжди відповідний певній потребі. [2, с.45].

Отже, мотивом будемо вважати внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності (діяльності, спілкування, поведінки), пов'язаної із задоволенням певної потреби. Мотивами можуть бути ідеали, інтереси особистості, переконання, соціальні установки, цінності, але передусім за всіма названими причинами містяться потреби в усьому їх різноманітті.

Відомий психолог А Маслоу виокремлює п'ять базових потреб: фізіологічну, потребу в безпеці, спілкуванні, повазі й визнанні, самоактуалізації. Складниками цієї теорії є ще дві потреби: естетична та потреба в пізнанні й розумінні.

Мотив може характеризуватися не тільки кількісно (сильний – слабкий), але й якісно (внутрішній – зовнішній). Мотиви можуть бути позитивними (успіху, досягнення) й негативними (уникання, захисту). Стимулом діяльності у навчанні рівноцінно можуть бути й бажання досягнути успіху, і страх перед невдачею. Мотивація успіху спрямована на формування наполегливості у здобутті конструктивних результатів, у досягненні мети, розвиткові активності, ініціативності, ефективності в пошуку способів подолання перешкод. Страх перед невдачею є негативним типом мотивації, тому що спонукає уникнути провалу, а не досягти успіху.

Для успішної реалізації цього необхідно враховувати закономірності розвитку мотивації, створювати умови для її успішної формування і вміло керувати цим процесом.

Процес навчання, спрямований на формування позитивних мотивації, повинен характеризуватися відходом від авторитарного спілкування, перебудовою мислення вчителя й учня, розвитком пізнавальних інтересів, активності, самостійності школярів, які успішно реалізуються за умови продуктивної-творчого рівня розвитку навчально-пізнавальної діяльності на уроках української мови [1,с. 131].

Методологічною основою вивчення цієї проблеми є положення діяльнісної теорії про психологічний зміст, функції, механізм утворення й функціонування мотивів. Реалізація діяльнісного підходу означає можливість і необхідність дослідження навчальних мотивів як структурного елемента діяльності навчання.

Досліджуючи проблему мотивації, Г. Костюк зазначав, що «характерною рисою всякої свідомої діяльності людини є її спрямованість на досягнення певних цілей. Цілі діяльності людини пов'язані з її мотивами. Мета діяльності – це те, на що вона спрямована і що повинно становити її результат [3, с. 423].

Мотив у широкому розумінні – це усвідомлюване чи мало усвідомлюване спонукання до діяльності. Таке розуміння мотиву впливає з праць вітчизняних психологів (Божович Л., Ковальов О., Костюк Г., Леонтьєв О. М.). Глибоко розкриваючи причини, якими пояснюється та чи інша поведінка людини, її дії та вчинки, ми обов'язково аналізуємо сукупність мотивів, якими зумовлюється певна поведінка. Генетичною основою мотивів діяльності людини є її різноманітні потреби – первинні (природні) і вторинні (матеріальні і духовні).

Прийнято розрізняти такі групи мотивів:

- 1) **пізнавальні мотиви**, пов'язані зі змістом навчальної діяльності й процесом її виконання. Це може бути інтерес до нових фактів, явищ, до перших дедуктивних висновків або інтерес до закономірностей у навчальному матеріалі; інтереси до прийомів самостійного здобуття знань, до методів наукового пізнання, способів саморегуляції навчальної діяльності, раціональної організації своєї праці тощо;

2) *соціальні мотиви*, пов'язані з соціальними взаємодіями учнів із іншими людьми, їхнього співробітництва і взаємодії з друзями й учителем.

У процесі розвитку особистості функції мовлення й мислення перебувають у взаємодії, це дає підстави характеризувати їх як єдиний процес мисленнєво-мовленнєвої діяльності.

Виділяють п'ять компонентів мислення, а саме: *мотиваційний* (усвідомлення мотивів шкільного навчання, урахування емоційного стану учнів у процесі засвоєння знань); *цільовий* (полягає в усвідомленні й досягненні мети інтелектуальної операції на основі знань необхідного обсягу знань про предмет); *операційний* (зумовлює оволодіння певними прийомами мислення); *контрольно-корекційний* (полягає в перевірці результатів мисленнєвого акту) [3].

Відомо, що мовлення завжди мотивоване. Людина, як правило, говорить тому, що у неї є для цього певна внутрішня причина, є мотив, який виступає в ролі двигуна діяльності. Людина може усвідомлювати або не усвідомлювати цей певний момент, але він завжди пов'язаний зі спілкуванням.

В основі мотивації лежить потреба. В основі комунікативної мотивації лежить потреба двох видів: а) потреба в спілкуванні, яка властива людині як істоті соціальній; б) потреба в здійсненні конкретного мовного вчинку, потреба «втрутитися» в якусь мовну ситуацію.

Дослідження підтверджують, що формування комунікативних умінь тісно пов'язане з поняттям мовленнєвої ситуації

Формування в школярів мотивації навчання без перебільшення можна назвати однією із центральних проблем сучасної школи. Її актуальність обумовлена оновленням змісту навчання, постановкою завдань формування в учнів прийомів самостійного здобуття знань і пізнавальних інтересів, формування в них активної життєвої позиції.

Отже, мотивація є особливо важливим і специфічним компонентом навчальної діяльності, через реалізацію й за допомогою якого можливе формування навчальної діяльності школярів. Через мотивацію педагогічні цілі

швидше перетворюються на психологічні цілі учнів; через зміст формується певне ставлення учнів до навчального предмета й усвідомлюється його ціннісна значущість для особистісного, в тому числі інтелектуального розвитку учнів.

Література

1. Выготский Л.С. Мышление и речь / Выготский Л.С. – М.: Лабиринт, 1999. – 352с.
2. Костюк Г. Психологія / за ред. Г.С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1968. – 568с.
3. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. Т. II. / Алексей Николаевич Леонтьев – М.: Педагогика, 1983. – 320с.
3. Паламарчук В.Ф. Школа учит міслить / Паламарчук В.Ф. – М.: Просвещение, 1987. – 208с.
4. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М., 1983. – 207с.
5. Шелехова Г. Формування мотивації української мови в учнів основної школи / Галина Тарасівна Шелехова // Теоретична і дидактична філологія: збірник наукових праць / Випуск 12. – Переяслав-Хмельницький, ФОП Лукашевич О,М, 2012. – С. 129 – 134.